

УДК 342.5:004.5:007

Н.Б. НОВИЦЬКА, кандидат юридичних наук, доцент**ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ***Анотація.* Щодо пропозицій дотримання норм суспільної моралі в мережі Інтернет.

Інформатизація та її стрімкий розвиток все більше і більше впливають на сучасний світ. Людство вступає в інформаційну сферу складних комунікаційних процесів, які на засадах високої культури, моральності політичної і технічної еліти та населення обумовлюють місце держав у світі, на світовому ринку товарів і послуг. Необхідно відзначити, що інформаційні технології розвиваються дуже швидко та мають вагомий вплив на щоденне життя. Загальновідомо, що інформація сьогодні стала рушійною силою розвитку суспільства. Серед основних тенденцій розвитку інформатизації суспільства, що стосується практично всіх сфер життєдіяльності, включаючи економіку, державне управління, науку, мистецтво, потрібно виділити стрімкий розвиток інформаційної мережі Інтернет. З кожним днем Інтернет все впевненіше входить у повсякденне життя людини та суспільства в цілому.

Людина, яка працює за комп'ютером, за допомогою мережі Інтернет має можливість спілкуватися з усім світом та отримувати інформацію з будь-якого куточка Землі. Використання Інтернету як засобу роботи з інформацією змінює традиційно існуючу практику. Основна особливість глобальної мережі Інтернет – відсутність кордонів. Не можливо не оцінити позитивний потенціал Інтернету як інструменту демократизації та захисту прав і свобод людини. Разом з тим, крім позитиву, який несе Інтернет, не можна забувати і про його негативний вплив. Саме всевітню мережу можна використовувати з метою порушення прав громадян, закликів до насильства, розбещення неповнолітніх, розповсюдження порнографії.

У статті ми розглядаємо актуальне питання – порушення норм суспільної моралі в мережі Інтернет та пропонуємо шляхи подолання цієї важливої проблеми.

Окремими аспектами дослідження питання захисту норм суспільної моралі займалися Р.А. Калюжний, В.М. Брижко, Г.М. Красноступ, М.Є. Черкес, В.Б. Наумов та ін. Втім, конкретних шляхів вирішення цих питань досі не вироблено.

Мережа Інтернет – це глобальне об'єднання комп'ютерних мереж та інформаційних ресурсів, що належать різним людям та організаціям. Це об'єднання є децентралізованим, тому не існує єдиного зібрання правил (законів) її використання. Разом з тим, є загальноприйняті норми роботи в Інтернеті, спрямовані на те, щоб діяльність кожного користувача мережі не заважала роботі інших користувачів. Такий підхід потребує законодавчого врегулювання. Так, до ряду проблем, актуальність яких викликана розвитком інформаційних технологій, потрапили проблеми суспільної моралі.

Розглянемо сутність поняття “мораль” та його місце в інформаційних відносинах.

Словник української мови містить таке визначення поняття мораль – “це система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та суспільства” [1].

Залежно від світоглядних систем та різних наукових концепцій існує багато підходів до розуміння змісту поняття “суспільна мораль” [2 – 4]. До основних з них можна віднести:

- певним чином побудовану та структуровану систему цінностей;

- способи пред’явлення моральних норм або їх вираження;
- інструменти, що забезпечують їх дієвість на рівні інститутів, правил та процедур;
- навички членів суспільства щодо їх сприйняття та застосування у різного роду відносинах.

У 2003 р. було прийнято Закон України “Про захист суспільної моралі”, де визначено термін “суспільна мораль” – як систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість [5].

Розвиток інформаційних технологій та мережі Інтернет призвели до виникнення ряду моральних проблем. З’явився навіть новий розділ етики, пов’язаний з виробленням правил моральної поведінки в середовищі Інтернету, а також навчанням дітей і дорослих відповідним правилам, – “кібернетична етика” [6]. Слід зазначити, що найточніше відображає взаємодію окремої особистості з навколишнім інформаційним середовищем й інформаційним простором поняття “інформаційна культура”. Це поняття включає в себе не тільки вміння правильно працювати на комп’ютерах, в Інтернеті, в корпоративних мережах, а й всі інші сторони багатогранного поняття “культура”, адаптованого до інформаційного суспільства, тобто знаннями і вміннями в області інформаційних технологій, а також і обов’язок бути знайомим з юридичними і етичними нормами у цій сфері [7]. Необхідність запровадження курсу “Інформаційна культура” в навчальних закладах України було визначено в Указі Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони від 31 жовтня 2001 р. “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” № 1193 від 06.12.2001 р. [8]. Міністерству освіти і науки було доручено підготувати навчальні програми для середніх і вищих навчальних закладів з навчальної дисципліни “Інформаційна культура”, але це рішення так і залишилося декларативним.

Інтернет, як уже зазначалося, має свої переваги, але має й недоліки. До останніх можна віднести руйнівний, негативний вплив інформації, що пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Мораль є важливим чинником розвитку суспільства, однак лише за умови, що її дія підсилюється правовою базою держави, а ці права не тільки декларуються, а й виконуються. Мораль як форма суспільної свідомості має багато спільного з правосвідомістю. Як мораль, так і право є сукупністю відносно усталених норм, правил поведінки людини, які ґрунтуються на уявленнях про належне і справедливе. Ці норми є загальними і поширюються, принаймні формально, на всіх громадян суспільства [9].

Розв’язання глобальних проблем людства залежить від узгоджених дій світової спільноти. Незважаючи на те, що дотримання моральних норм підтримується тільки суспільним впливом, їх наявність необхідна і тому, що історично на основі норм моралі виробляються нові й удосконалюються існуючі юридичні норми, які забезпечуються державним впливом.

Потреба правового регулювання виникає тоді, коли втрачають дієвість механізми морального регулювання та саморегулювання. Право забезпечує дієвість механізмів

дотримання ustalених моральних вимог. Важливим аспектом права, що розкривається у моральному контексті, є право людини на вільний вибір вчинку [10].

Перші нормативно-правові акти, що регулювали вищезазначені відносини, з'явилися у Сполучених Штатах Америки, потім – Австралії, Франції, Іспанії, а перший закон щодо комп'ютерних злочинів був прийнятий у 1973 році в Швеції. Уряд Китаю турбували проблеми щодо впливу Інтернету на життя суспільства, діяльність поліції, політику та комерцію, тому в країні було прийнято цілий ряд нормативно-правових актів, включаючи і такі, що забороняли передавання через мережу не схваленої урядом інформації.

Починаючи з 1990-х рр. і в Європі було прийнято цілий ряд нормативно-правових актів, що регулюють відносини в мережі Інтернет. В цих актах було не зовсім чітко визначено міру відповідальності за протиправні дії в глобальній мережі, але, разом з цим, основним принципом діяльності мережі Інтернет було визнано саморегуляцію. Зокрема, у 2003 році державами членами Ради Європи була прийнята “Декларація про свободу комунікації в Інтернеті”, де наголошено, що свобода комунікації в Інтернеті не повинна завдавати шкоди людській гідності, правам людини та фундаментальним свободам інших, особливо неповнолітніх. Держави-члени повинні заохочувати загальний доступ до комунікаційних та інформаційних послуг Інтернету на недискримінаційній основі за доступною ціною. Надання послуг через Інтернет не повинно бути об'єктом певних дозвільних систем, застосування яких базується виключно на засобі передачі контенту. Крім зазначеного, одним із принципів, проголошених у Декларації, став принцип обмеженої відповідальності постачальників послуг за Інтернет-контент, це обмеження не повинне впливати на можливість видачі судових заборон з вимогою до постачальників послуг припинити чи перешкодити, наскільки це можливо, порушенню закону.

Як уже зазначалося, величезний потік інформації надходить в Інтернет із різних країн; користуватися мережею може будь-яка людина практично з будь-якого куточка світу. Причому міжнародне спілкування з використанням Інтернету ніким не регулюється (не існує органу управління мережею, а основний засіб встановлення правил – саморегулювання). Отже, перед країнами постала нагальна потреба прийняття узгодженого законодавства, що дозволило б регулювати відносини в мережі Інтернет.

На Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства у Женеві було прийнято Декларацію принципів побудови інформаційного суспільства – глобальне завдання нового тисячоліття. У Декларації було визнано, що Інтернет став публічним ресурсом світового масштабу і управління його використанням повинно стати одним з основних питань порядку денного інформаційного суспільства. Управління використанням Інтернету на міжнародному рівні необхідно здійснювати на багатосторонній, демократичній основі за участю органів державного управління, приватного сектору, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Таке управління повинно забезпечувати справедливий розподіл ресурсів, сприяти доступу для всіх, гарантувати стабільне та захищене функціонування Інтернету, беручи до уваги багатомовність [11].

Уряди країн розуміють всю важливість спільних дій щодо управління обміном інформацією. Тому в 1993 р. була підписана Чорноморська конвенція про співпрацю в галузі культури, освіти, науки та інформації. Учасницями Конвенції стали: Албанія, Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Молдова, Румунія, Росія та Україна. Одним із пунктів даної Конвенції задекларовано сприяння прямим контактам у галузі культури, освіти, науки щодо обміну інформацією між містами та регіонами Сторін.

Крім зазначеної Конвенції, 28 травня 1997 р. між Урядами Російської Федерації та України було підписано Угоду про співробітництво в галузі інформатизації, а в 2006 р. така угода була підписана і з Латвією. Основними напрямками співробітництва в галузі інформатизації визначено: інформаційні системи і технології; засоби інформатизації та інформаційні ресурси; інформаційні мережі, послуги інформаційних мереж та телекомунікаційні засоби та системи; типові проекти інформатизації та їх реалізацію в різних сферах діяльності суспільства; стандартизацію та сертифікацію технічних і програмних засобів; нормативне забезпечення інформатизації; маркетинг індустрії інформатизації.

Антагонізмом формування інформаційної культури можна вважати кіберзлочинність. Як свідчать дослідження практиків, протидія злочинним проявам у глобальній мережі тільки на національному рівні буде малоефективною. У зв'язку з цим необхідні розробки і прийняття таких публічно-правових норм, що будуть узгоджені із законодавством різних держав. Зокрема, Європейський комітет з проблем злочинності Ради Європи підготував рекомендації з метою визначення правопорушень, пов'язаних з комп'ютерами, для включення їх у законодавство європейських країн [12].

Україна, будуючи нове інформаційне суспільство, також не залишилась осторонь процесу використання Інтернету її громадянами. Стрімкий ріст кількості користувачів мережі Інтернет спричинив потребу в законодавчому регулюванні відносин у цій мережі. Спочатку було прийнято Національну програму інформатизації, головною метою якої стало забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави. Серед основних завдань Програми визначено такі: формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг; інтеграція України у світовий інформаційний простір; сприяння комп'ютеризації органів державної влади, їх інформатизації та автоматизації процесу прийняття та ухвалення рішень [13].

Важливим етапом організаційно-правового забезпечення прискорення розвитку національної складової Інтернету став Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” від 31 липня 2000 р. № 928/2000 [14].

Метою Указу було визначено розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет, забезпечення широкого доступу громадян до неї, ефективне використання її можливостей для розвитку вітчизняної науки, освіти, культури, підприємницької діяльності, зміцнення міжнародних зв'язків, належне інформаційне забезпечення здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїх повноважень, повніше задоволення потреб міжнародного співтовариства в об'єктивній, комплексній інформації щодо різних сфер суспільного життя в Україні, а також вирішення інших завдань, визначених у Посланні Президента України до Верховної Ради України “Україна: поступ у XXI сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 – 2004 роки”. Вищезазначений нормативно-правовий акт визначив одним з пріоритетних напрямів державної політики в сфері інформатизації, задоволення конституційних прав громадян на інформацію, побудови відкритого демократичного суспільства, розвитку підприємництва саме розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет, забезпечення широкого доступу до цієї мережі громадян та юридичних осіб усіх форм власності в Україні, належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів.

Сьогодні власниками більшості Інтернет-сторінок є анонімні особи, що не суперечить більшості міжнародних угод щодо мережі Інтернет. Проте інформація, що знаходиться на цих сторінках, досить часто суперечить нормам суспільної моралі. У 2003 році в Україні прийнято Закон України “Про захист суспільної моралі”, який встановив основи захисту суспільства від поширення продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі було визначено створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, що сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, які становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення. Державний нагляд за додержанням вимог цього Закону та чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції здійснюють Міністерство культури і туризму України, Міністерство охорони здоров’я України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі.

З метою реалізації та додержання вимог чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі, обігу продукції і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру, продукції, що містить пропаганду культу насильства, жорстокості і порнографії, створюється Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі (далі – Комісія). До її компетенції прямо не включено функцію контролю за інформацією, що розміщена в мережі Інтернет. На нашу думку, необхідно створити у складі цієї Комісії спеціальний підрозділ, який би займався експертизою, виявленням та попередженням порушень норм суспільної моралі у національному сегменті мережі Інтернет, а в разі виявлення порушення подавав експертні висновки щодо порушення норм суспільної моралі до суду, де буде прийматися рішення відповідно до запропонованої нами статті 148-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення – блокування сайта.

Деякі іноземні фахівці пропонують притягувати до відповідальності осіб, які заходять на сайт з інформацією, що суперечить нормам суспільної моралі. Проте ця пропозиція поки що не може бути реалізованою, адже за електронною адресою не можна встановити, якою інформацією наповнено сайт.

Вважаємо, що одним з варіантів урегулювання відносин, пов’язаних з порушенням норм суспільної моралі, адміністративно-правовими засобами може стати введення нового адміністративного стягнення – блокування сайта. Для прийняття такої ухвали повинно бути рішення державного органу та експертний висновок про те, що інформація на даному сайті суперечить нормам суспільної моралі. Лише за таких умов системний адміністратор зобов’язаний блокувати роботу такого сайта.

Використана література

1. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко – Харків : Фоліо, 2006. – 540 с.
2. Апресян Р.Г. Понятие общественной морали (опыт концептуализации) / Р.Г. Апресян // Вопросы философии. – 2006. – № 5. – С. 3-17.
3. Дробницкий О.Г. Понятие морали / О.Г. Дробницкий // Моральная философия: избранные труды. – М. : Гардарики, 2002. – С. 272-299.
4. – Режим доступу : [//www.oclc.org/about/default.htm](http://www.oclc.org/about/default.htm)

5. Про захист суспільної моралі : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
6. Бондаренко С.В. Киберэтика и сетевые сообщества (молодежный аспект проблемы с точки зрения американских социологов и психологов) : материалы международной Интернет-конференции [“Социальные и психологические последствия применения информационных технологий”] ; под ред. А.Е. Войскунского. – М., 2001. – С. 243-252.
7. Новицька Н.Б. Інформаційна культура в управлінській діяльності / Н.Б. Новицька // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2005. – № 4. – С. 63-67.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” № 1193 від 06.12.2001 року : Указ Президента України від 31 жовтня 2001 року. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
9. Тофтул М.Г. Етика : навч. посібник / М.Г. Тофтул. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2005. – 416 с.
10. Мовчан В.С. Етика : навч. посібник / В.С. Мовчан. – К. : Знання, 2007. – 483 с.
11. Управління Інтернет. – Режим доступу : [//www.ua.org/rassian/conferen/wsis/dec.polf](http://www.ua.org/rassian/conferen/wsis/dec.polf)
12. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи / Б.А. Кормич. – К. : КНТ Т, 2004. – 384 с.
13. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Урядовий кур’єр. – 18.12.2001. – № 235.
14. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України : [від 31 липня 2000 року № 928/2000]. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)

~~~~~ * * * ~~~~~